

קובץ
חצי
גבורים

פליטת סופרים

מאסף תורני

ח
אלול תשע"ה

ראש המערכת

הרב משה לייב הברמן

ראש מכון פליטת סופרים ועורך אחראי

הרב יעקב יצחק הכהן מיללער

עורכים

הרב משה דוד צ'צ'יק

הרב חיים הלוי הלפר

סדר ועימוד - קרית ספר - 0533114757

y0573114757@gmail.com

**כל הזכויות שמורות
מכון פליטת סופרים**

100 Ashley Ave.
Lakewood, N.J. 08701
732-994-9698

Email:
plaitassofrim@gmail.com

תוכן הענינים

גנזי ראשונים

פירושים

א	הרב יוסף מרדכי דובאוויק	דפים חדשים מפירוש רבינו חננאל למסכת בבא קמא
בג	הרב אשר ח. י. זינגר	פירוש רבינו אליקים למסכת תענית
נו	הרב אליהו פלאי	פירוש תלמיד הרשב"א לרי"ף מסכת ראש השנה
		שחזור דפים מן הגניזה האירופית, כתיב Fragments hebreus Gi s XIV
עו	הרב אהרון גבאי	פירוש רבי ישמעאל בן חכמון למסכת מגילה
קלח	הרב לוי יצחק חריטן	פירוש ר' אהרן ב"ר חיים הכהן לפיוטי חג השבועות

תשובות

קצט	הרב ישראל ברוך סאלאוויציק	תשובה פרשנית מאחד מגאוני בבל
רט	הרב אליהו נחום ולדמן	תשובות הרמב"ם לחכמי לוניל
שא	הרב יעקב יצחק הכהן מיללער	תשובות חכמי איטליה בענין בית הכנסת של ריוויגיו
שלח	הרב יעקב יצחק הכהן מיללער	מעין מי נפתוח - מכתבי תורה בעניני סדר טהרות
		מאת רבי יהודה ליב הלוי עדיל מסלונים, רבי משה חפץ, רבי צבי הירש הלוי עדיל
שסב	הרב יעקב יצחק הכהן מיללער	חליפת מכתבי תורה בשאלת גילוח הזקן בשעת הגזירות
		מאת רבי יהודה בכרך מסיני, רבי יעקב צבי מעקלענבורג מקאָניגסבורג, רבי חיים מויסטניץ

חקירות ודרישות

מסורה

שעה	הרב דויד יצחקי	טיב רשימות דקדוקי סופרים של הגר"ז סלאנט [ב]
תג	הרב אפרים בנימין כספי	מקורות דרשניים לאותיות המתויגות והמשונות בתורה
תמז	הרב ישראל דיקמן	עיונים בצורת האותיות

מקרא ותפילה

תסח	הרב ישעיהו לוי	הנה נדרש - על משמעו ושימושו של הניב המקראי הנה
תקיג	הרב יהודה זייבלד	זמן השקיעה לשיטת רס"ג ופירושי 'ערב' לפי דעתו
תקלא	הרב יהושע אסף	'ויהי ערב ויהי בקר' - עיון בפירוש רשב"ם
תקמז	הרב אהרן חיים הופנר	מנהגי קריאת המסעות בפרשת מסעי
תקנד	הרב יעקב לויפר	מקומות שאין להם הכרע

הגות

תקפד	רבי אביגדור הכהן מיללער זצ"ל	לימודי האגדות
תקצז	הרב יחיאל משה ורטהיימר	פשוטו של מקרא ודרשות חז"ל
		על פי יסודותיו של מו"ר הגאון רבי לייב מינצברג שליט"א
תריז	הרב יהודה הערשקאוויטש	זכותה דמושה
		מאמר תגובה למאמרו של הרב אליהו סלוביצ'יק בקובץ הקודם
תרלא	הרב זכריה אלחנן הולצר	"אליהו וכוזר לטוב" - מקור התואר וטעמיו
תרסז	הרב שמחה קליין	תורה ורוח הקודש
תרעה	הרב ראובן חיים קליין	סוד הנשיקה בתנ"ך ובחז"ל

קורא הדורות

תרפז	הרב יהודה לייביש ווייס	השתלשלות נוסח קדום ומקורי עד לנוסח כלאים בדפוס
תשי	הרב מאיר לגרי	מבוא למהדורת 'תורת כהנים' בעריכת הגרא"י צוקער
תשכח	הרב אלי שטרן	שירים על ששה סדרי משנה
		דף לא ידוע מאת ר' חיים פינצי מפזארו ואנקונה - ונציה ש"נ
תשמא	הרב אברהם ישכר קניג	בירורים וגילויים חדשים בפולמוס קו התאריך
תכ	הרב משה שוחט	ךשומים בשמך: רישום אותיות שם ה' באצבעות
תכט	הרב אליהו קרקובסקי	ביאור שיטת מהרש"ל שחייב למסור נפשו שלא לשנות ד"ת
תחלד	הרב ליאור יעקבי	ברכות הנהנין וחייב ערלה בוורדים
תחמד	הרב שמואל ישעי' יפה	הערות והארות בענינים שונים
תתסא	הרב עדיאל ברויאר	ביאורי הראשונים בדיון גינוסר בסוגיית עיקר וטפל

חידושי תורה

תתעה	הרב אברהם דוב ברומברג	בענין אחד מבני החצר שלא עירב ומי שירש דירה בשבת
תתצא	הרב אפרים מנשה איזאק	בענין פסול וזחלין
תתצט	הרב אפרים מנשה איזאק	בענין שיעור נקב המטהר ממים שאובים
תתקח	הרב מנחם אברהם יצחק יפה	בענין בית דין שלשה ויחיד הדיוט
תתקכ	הרב ליב זילבערשטיין	בענין מינוי והמשכה בקרבן פסח
תתקכח	הרב משה זאב קויפמאן	בענין הכאת אביו ואמו בחשבון תרי"ג
תתקלז	הרב יעקב ששון	בגדר דין לחם עוני
תתקמ	הרב עוזיאל יאקאבאוויטש	בענין הסיבה לכתחילה בכל הסעודה
תתקמג	הרב אברהם וואלף רודנער	הערות שונות
תתקס	הרב יצחק יהודה ווייסוואסער	בדיון דברים הבאים שלא מחמת הסעודה

הלכה ומעשה

תתקסג	המערכת	בירור דין התולעים הנמצאים לאחרונה במיץ תפוזים
תתקצו	הרב אליהו לוי	בענין דינא דמלכותא דינא בזמנינו
א'ח	הרב שמואל האניגוואקס	נגדו ההלכתי של הרישום בטאבו
א'ל	הרב רועי סיטון	איסור הוראה במקום רבו
א'מח	הרב מרדכי הלוי פטרפרוינד	בענין הרוצה להקל על פי חכם שאינו רבו
א'סג	הרב שלמה זלמן קויפמאן	בענין אומדנא בגט
א'עא	הרב שאול כ"ץ	בענין וסת קצרה עוקרת וסת ארוכה
א'צא	הרב אלישע חן	כיסוי לחם משנה שאינו לפני המקדש
א'צה	צבי רייזמן	חיוב נשים בספירת העומר ותפילת ערבית

תגובות

א'קז	הרב עדיאל ברויאר	שתי הערות על זיהוי קטעים כפירוש רב האי גאון לברכות
א'קי	הרב דויד יצחקי	עוד בענין מסורת הפרשיות הפתוחות והסתומות שבתורה תגובה על מאמרו של הרב מרדכי וינטרויב בקובץ הקודם
א'קיד	הרב מרדכי דב וינטרויב	תגובה לתגובה
א'קטז	הרב זישא אברהם קדיש	הצעה בדעת הרמב"ם בעניין סמכותו של בן-אשר
א'קית	הרב יהודה כהן	תיקונים למאמר 'תפלת שמונה עשרה לפי נוסח פרס ובוכרה'
א'קכ	המערכת	ציונים והשוואות לקטעי כת"י שפורסמו בקובץ הקודם
א'קכב	הרב אהרן יואל סורשר	בענין שיעור מיל מאמר תגובה לתגובתו של הרב אליעזר מרדכי גוטוירטה בקובץ הקודם
א'קכז	הרב יהודה ליב בראון	תגובה בענין קלטיה מזבח

הרב ראובן חיים קליין
ביתר עילית

סוד הנשיקה בתנ"ך ובחז"ל

א. נשיקה של גדולה * ב. נשיקה של פרישות * ג. נשיקה של קורבה *
ד. נשיקת יעקב לרחל * ה. עוד סוגי נשיקות שאינם של תפלות * ו. נשיקה
למת * ז. מה בין לשון "וינשק" ללשון "וישק" * ח. דברי ראב"ע שנשיקה
בלמ"ד אינה בפה

נאמר בכמה במדרשים [בראשית רבה (פ"ע סי"ב), שמו"ר (פ"ה ס"א) רות רבה (פ"ב סכ"א)]:

כל נשיקה של תפלות¹, בר מן תלת נשיקה של גדולה, נשיקה של פרקים, נשיקה של פרישות. נשיקה של גדולה שנאמר "ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו" (שמואל א' י, א). נשיקה של פרקים² שנאמר "וילך ויפגשהו בהר האלקים וישק לו"³ (שמות

1. במתנות כהונה על ב"ר פי' תפלות פריצות והבל. ובמתנ"כ על שמו"ר פי' תפלות היינו להנאת עצמו וכגון לאהבת נשים.
2. כתב רמ"ע מפאנו (פירוש קדמון על מדרש תנחומא פ' שמות ס' כו) דנשיקה לפרקים היינו אחת לשלשים יום. ובפירוש ידי משה על שמו"ר מפרש דשל פרקים ר"ל כשהוא פוגע בחברו בלי שהוא מתכוון לכך.
3. כתב מהר"ש יפה שאין לומר שלפי רבי תנחומא ליכא ראי' ממשה ואהרן לנשיקה של פרקים שהרי אפשר לומר שנשיקת משה ואהרן היתה נשיקה של קורבה ולא נשיקה של פרקים, עיי"ש. הנה כתב הרמב"ן עה"כ "וילך ויפגשהו בהר האלקים וישק לו" (שמות ד, כז) אהרן נשק למשה כי משה הענו נהג כבוד באחיו הגדול ולכן לא אמר וישקו איש לאחיו. וצ"ע דהלא כתוב "ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו שלום ויבאו האהלה" (שמות יח, ז) ופרש"י וישתחו וישק לו איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה שנאמר "והאיש משה" (במדבר יב, ג) וכ"ה במכילתא שם, ומסיים המכילתא: "מכאן אמרו שיהא האדם מוכן לכבוד חמיו". ומזה משמע שכשהוא מנשק לאחר הרי הוא מכבדו, וזהו שלא כדברי הרמב"ן שלא נשק משה את אהרן מפני שנהג בו כבוד. וגם הרמב"ן עצמו לכאורה הבין כך דבמקום אחר כתב הרמב"ן (בראשית מו, כט) שאין זה דרך כבוד שיוסף יפול על צוארי אביו אלא צ"ל דמש"כ "ויפל על צואריו" ר"ל שהשתחוה לו או שנשק לו. ומבואר דגם הוא סובר דמי שמנשק לאחר הרי הוא מכבדו וזהו שלא כדברי הרמב"ן הנ"ל גבי משה ואהרן שמפרש שאין זה כבוד לנשקו. וגם עיקר דברי הרמב"ן שכ' שאהרן הוא שנשק למשה צ"ע דאיתא בשיר השירים רבה (פ"ח ס"א) שמשה ואהרן היו שני אחים שנשקו זה לזה והביא הפסוק "וילך ויפגשהו בהר האלקים וישק לו" משמע ששניהם נשקו זה לזה ולא שרק אהרן נשק למשה. וראה זה מצאתי במדרשי התורה לרבינו שלמה אשתורק עה"פ "וישק לו" בזה"ל: "ואין הכרע מי נשק למי והכונה שכל אחד השפיע זה את זה מלשון "ישקני מנשיקות פיהו" (שיר השירים א, ב) היא הנשיקה הנאמרת בצדיקים היא אצילות שפע". וזהו כעין דברי הר"ש אלקבץ בביאור ענין הנשיקות (עי' להלן). ועוד כתב באותו הספר בפרשת תולדות (בראשית כז, כז) בזה"ל "וישק לו" כדי שתתבודד מחשבתו עליו ויתכן שזאת הנשיקה היא השכל שמתבודד מן השופע עם הנשפע כמו "ישקני מנשיקות פיהו" והוא הדביקות בשכל כמו שאמר "שפתים ישק משיב דברים נכוחים" שהוא דבקות גופנית שהוא משל על דבקות השכל. עכ"ל. ובתוס' השלם (שמות ד, כז אות א) כתב ד"וישק לו" קאי על הקב"ה שנשק כביכול את משה רבינו ברוח הקודש ה"ה ד"ה האלקים וישק לו".

[חצי גבורים – פליטת סופרים, חוברת ח', אלול תשע"ה]

ד, כז). נשיקה של פרישות "ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה" (רות א, יד). רבי נתחומא אומר אף נשיקה של קריבות אין בה גנאי שנאמר "וישק יעקב לרחל" (בראשית כט, יא), שהיתה קרובתו.

א. נשיקה של גדולה

הנה כתב רבי שלמה הלוי אלקבץ (שורש ישי רות א, יד)⁴ דעניין כל הנשיות הוא התדבקות רוח ברוח, כדאיתא בזוהר (משפטים קכד, ב; תרומה קמו, א). ונשיקה של גדולה היינו כשעולה אדם לגדלות שאינו ראוי לה, שצריך נשיקת הנביא שהנביא יאציל מרוחו ויתן אליו כדי שיהיה ראוי להשיג אותה גדלות. והוא מפרש שלכן שמואל נשק לשאול, לפי שלא היה באמת ראוי למלכות. משא"כ בדוד המלך לא מצינו שנשקו שמואל, משום שהיה ראוי לכך בלא"ה, כדכתיב "לא יסור שבט מיהודה" (בראשית מט, י), ודוד מבני יהודה היה. וכן כתב מהר"ם אלשיך (מראות הצובאות שמואל א י, א) ששמואל נשק את שאול כדי להאציל מרוחו ולהשלים מה שחסר לשאול בהמשחתו. והוא הסביר שנחסר במשיחת שאול מאחר שלא היתה בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון (כמו שכתב הרד"ק שם וכדאיתא בהוריות יא, ב), וגם שעיקר המלכות ניתנה ליהודה אלא דתחילה ניתנה לשאול שהוא מבני בניו של בנימין כדי לעשות נקמה בעמלק וכדאמרין במדרש נתחומא (פ' כי תצא ס"י) שאין עמלק נופל אלא בידי בני רחל, ורק משום זה נתמנה שאול למלך. נמצא שאף שהיה שאול המלך הראשון, אבל לא היה ממש ראוי לכך ולכן נשקו נשיקה של גדולה.

והנה מהר"ש יפה (יפה נוף על מדרש שמואל פי"ד, יפה ענף על רות רבה פ"ב) הביא את דברי הר"ש אלקבץ והקשה עליו: הלוא שאול באותה שעה היה ראוי למלכות כיון שנבחר ע"י הקב"ה ורק אח"כ נסרח? ועוד הקשה: במדרש משמע שכל העולה לגדולה שייך בו נשיקה של גדולה, ואילו מדברי הר"ש אלקבץ יוצא שרק מי שעולה לגדולה ואינו ראוי לכך שייך בו נשיקה של גדולה? ועוד כתב מהר"ש יפה לדחות ראייתו של הר"ש אלקבץ ממה שלא נשק שמואל לדוד המלך, שאפשר לומר שמשום שלא עלה לגדולה מיד לאחר משיחתו לא נשקו אז, או י"ל שמשום שלא היה שמואל שמח לגמרי בעליית דוד למלכות (דיש בזה משום נפילת מלכות שאול) לא נשק לדוד.

ב. נשיקה של פרישות

עוד כתב הר"ש אלקבץ על פי דרכו, שמטעם זה הנפרדים זמ"ז מנשקים זא"ז כדי לחבר ורוחותיהם ומתוך כך יזכרו זא"ז. ושוב הקשה הר"ש אלקבץ, אמאי דרשו עניין נשיקה של פרישות דווקא ממש"כ "ותשק ערפה לחמותה" ולא ממש"כ לעיל מיניה "ותשק להן" (רות א, ט). ותירץ שזו ראייה לדבריו שם למעלה (שורש ישי רות א, ח) שרצתה נעמי ששתיהן תבואנה עמה ורק לנסותן אמרה שישבו, וא"כ אין פיה וליבה שווין ולא היתה נשיקתה ממש של פרישות, ולכן המדרש לא הביא ראייה משם אלא מנשיקת ערפה לנעמי, שבאמת רצתה לעזוב ולהיפרד מעל חמותה⁵.

4. בענף יוסף על מדרש נתחומא (שמות ס' כו) ובענף יוסף על רות רבה (פ"ב ס' כא) הביאו דבר זה בשם אגרת שמואל בשם הר"ש אלקבץ.

5. כתב מהר"ם אלשיך (רות א, ט; רות א, יד) שכשנשקה נעמי לרות וערפה נתנה להן הרוח של בעליהן כדי שתהיה בכוחן להוליד המלך לישראל אלא שערפה חזרה ונשקה את נעמי טרם שנפרדה מאליה ועי"ז החזירה הכח לנעמי.

והנה העיר מהר"ש יפה על דברי הר"ש אלקבץ, דמהיכי תיתי שבעינן פיו וליבו שווין כדי שתהיה נשיקה של פרישה, הא סוף סוף נשיקה מורה על הפרישה אף שבדעתה באמת לא רצתה שתפרדנה מעליה?

ועוד הקשה על עיקר דברי הר"ש אלקבץ שכתב שנשיקות של פרקים ושל פרישות הן התדבקות רוח ברוח, שהלוא נשיקת פרקים ופרישות דרך העולם היא, ואפי' לשאינם יודעים סודות הזוהר, והיאך אפשר לומר שזהו טעם הדבר?⁶

אלא כתב מהר"ש יפה שהמדרש לא הביא ראייה מנשיקת נעמי לשתי כלותיה, משום שלא היתה כוונתה של נעמי מפורשת שנשקה אותן משום פרישה, משא"כ בערפה מקרא מלא דיבר הכתוב: "ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה", שלהדיא מדויק שנשיקת ערפה היתה לפרישות, בניגוד לרות שדבקה בנעמי. וכן כתב באגרת שמואל על מגילת רות, והוסיף שאין ראייה ממה שכתוב "ותשק להן", דאפשר לפרש שנשקה אותן להראותן שאין לה שנאה עליהן, שלא כדרך חמות בעלמא ששונאת כלתה (כמבואר במתני' דיבמות קיז, ב), אבל לא משום הפרישות, ולכן הביא ראייה דווקא מערפה שבעל כרחך לשם פרישות נשקה לחמותה.

שוב הביא מהר"ש יפה הדברים האלה בשם קונטרס אחד:⁷

לפי שהאהבה אינה אלא לדבר הידוע כי במה שאין אדם מכיר לא שייך אהבה וכמו שנאמר "כי ידעתינו" (בראשית יח, יט) ותירגם אונקלוס ארי ידעתיניה ופ' רש"י ז"ל לשון חבה. וייחס לחבה לשון ידיעה כי למי שהוא שונא מסתיר פניו ממנו.⁸ והידיעה לאדם היא מצד החושים כי אלה⁹ החושים יקחו המוחש בראשונה ומאלה יעלו¹⁰ לחושים הפנימיים ומאלה יבוא¹¹ לשכל ויקנה אהבה בדבר. וכשיהיה האדם זמן רב שלא ראה אהובו נמחקה צורתו מן הדמיון וסרה¹² האהבה לכן צריך נשיקה לפרקים אם עבר¹³ זמן רב שלא ראה אהובו להחזיר האהבה ליושנה לומר אף אם הזמן הפריד בינינו לשעבר נחזור לקדמותינו וזו היא נשיקה של פרקים. נשיקה של פרישות זו היא גם כן רומזת לאהובים כשנפרדים זמ"ז ובהתרחק המקומות יתרחקו¹⁴ האהבות לפי שיאבד ציור הדמיון צריך לנשק זה לזה¹⁵ לרמוז שאף אם המקומות יפרידו ביניהם עדין הם באהבתם¹⁶. ויש נשיקה של גדולה לרמוז לזה לפי שהאהבה היא¹⁷ שוים וכשיגדל האחד באהבה¹⁸ אין שווי באהבה

6. ולי נראה דלק"מ, דמצינו הרבה דברים שהעולם עושים אותם ואינם מבינים טעמי הדבר ובפרט בדברים שטעמם בנסתרים.

7. אני מצאתי שהדברים האלו נדפסו כמעט מילה במילה בספר "דרשות ומאמרים לרבינו בצלאל אשכנזי", ירושלים תשנ"ו, עמ' רסב, שי"ל מכת"י ע"י מכון אורות מערב. ואציין השינויים בהערות להלן.

8. תנא המסייע לכך דתנן (סנהדרין כז, ב) שונא - כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה מבואר שהשונא מסתיר פניו ממנו.

9. בדפוס: שאלה.

10. בדפוס: יעלה.

11. בדפוס: יביא.

12. בדפוס: ונמחקה.

13. בדפוס: היה.

14. בדפוס: נתרחקו.

15. בדפוס: זה את זה.

16. בדפוס: לרמוז אף אם המקומות יפרידו בין שניהם עדיין הם באהבה וחיבה.

17. בדפוס: שהאהובים הם.

18. בדפוס: במעלה מיד.

לכן היא הנשיקה¹⁹ לרמוז שאף אם האחד²⁰ יעלה במעלה עדין²¹ אהבתם קשורה זו"ז. וזש"ה בדוד ויהונתן²² "וישקו איש את רעהו עד דוד הגדיל" (שמואל א כ, מא) רצה לומר²³ אפילו אחר שהגדיל ועד בכלל ושלל כמ"ש בעל העקידה בשער ח' שכשהגדיל לא שמר חק האהבה וז"ש "ויקח שמואל את פך השמן ויצר על ראשו וישקהו ויאמר הלא כי משחך ה' על נחלתו לנגיד" (שמואל א י, א) דקדק באומר "הלא כי משחך ה'" שלשון זה שולל חלוקה אחרת כמו "הלא על כי אין אלקי בקרבי" (דברים לא, יז) שר"ל לא באו הצרות במקרה אלא על כי אין אלקי בקרבי וג"כ שלל שמואל נשיקה של פרישות של[א] נחשוב שנשקו על שהיה פורש ממנו אלא לפי שמשחו ה' והיא נשיקה של גדולה שאפילו שעלה לגדולה יהיו שוים באהבה.

והגיב עליו המהר"ש יפה, שהצדק עמו במה שכתב לבאר עניין נשיקה של פרקים ונשיקה של פרישות, אבל מש"כ שנשיקה של גדולה היא שלא תחלש האהבה ביניהם זה אינו, שהרי משום שעלה שאל לגדולה לא יגדל כוחו יותר משמואל הנביא ואין כאן סיבה להחליש האהבה ביניהם²⁴. עוד הקשה, שמלבד מה שלא מצינו אהבה ביניהם קודם לכן, לא מצינו ששמואל הכיר את שאל כלל קודם שנמשח למלכות. אלא כתב מהר"ש יפה שמפני הגדולה יאהב אדם בעיני רואיו והכל יענו את שלמו הטוב ולכן היה שאל חביב בעיני שמואל ומשום הכי נשקו.

ג. נשיקה של קורבה

הנה מפרש המהר"ש יפה עניין נשיקה של קורבה שדרך הקרובים להתנשק דרך אהבה ואין בזה הרהור, וכמו שמצינו (שבת יג, א; עבודה זרה יז, א) שעולא היה מנשק אחותו או בדדיה או בידיה²⁵. והנה פרש"י (ע"ז יז, א ד"ה אבי חדייהו): "דרך בני אדם כשיוצאין מביה"כ מיד הוא נושק לאביו ולאמו ולגדול ממנו בארכובה או בפס ידיו²⁶". ובהגהות היעב"ץ שם כתב דאחותו

19. בדפוס: ולזה יש נשיקה לגדולה.
20. בדפוס ל"ג האחד.
21. בדפוס: האחד תהיה.
22. בדפוס: וזהו שאמר בדוד.
23. וזה לשון הדפוס מכאן עד הסוף: שבכו זע"ז עד שדוד הגדיל שאחר שעלה במעלה לא שמר האהבה והראיה מה שעשה למפיכבושת שאמר "אתה וציבא תחלק את השדה" (שמואל ב יט, ל). או ירצה שתמיד בכה על יהונתן אפילו כשהגדילו ועד בכלל נראה שטבע הגדולה מפריד האהבה ולכן צריך נשיקה. זהו שאמר "ויקח שמואל את פך השמן וכו'" (שמואל א י, א) דקדק אומרו "הלא כי משחך ה'" שלשון זה שולל חלוקה אחרת כמו "הלא על כי אין אלקי בקרבי" (דברים לא, יז) שר"ל לא באו הרעות האלה במקרה שהן צרות רבות והמקרה לא יתמיד וגם כן אינן טבעיות אחר שהן צרות והפכיות זו מזו והטבע לא יפעול ההפכים ביחד אבל הם על צד ההשגחה. וגם כן בזה שאל [נו"ל דטעות הדפוס הוא וצ"ל שלל] שמואל נשיקה של פרישות שלא נחשוב שנשקו לפי שהיה מתפרש ממנו אלא לפי שמשחו ה' והיא נשיקה של גדולה שאפילו שעלה לגדולה יהיו שוים באהבה. עכ"ל.
24. ואולי י"ל ע"פ מה שמבואר בברכות (י, א) שהנביא צריך לילך למלך שגדול כבוד המלך מכבוד הנביא. וא"כ יגדל נא כח המלך מכח הנביא ועי"ז יתמעט אהבת שמואל לשאל ומשו"ה נשק שמואל לשאל להראות לו שלא נתמעט האהבה אליו.
25. בדרשות החת"ס (ח"ב דף שעב, ב) מפרש שלא דוקא עשה כן אלא המשיל משל שלימוד התורה הוי כנשיקת אחותו עי"ש דברים נחמדים. ובחידושי החת"ס (שבת יג, א) ג"כ דרך בדרך זו ופ' דאע"פ שבאמת עולא לא עשה כן מ"מ מבואר ממה שאמר עולא המשל דוקא באופן זה שהוא סובר דמותו לנשק אחותו דלא יתפוס בדבר האסור כמשל לחיזוק התורה.
26. ברש"י על הש"ס (דפוס וילנא) מופיעות המילים "מפני הכבוד" בסוגריים מרובעים, ובפירוש רש"י על עין יעקב מופיעות בלא סוגריים. ועי' בדקדוקי סופרים שם (אות ש'). בתורה תמימה (שמות כ, יב אות

של עולא היתה מגדלת אותו והו"ל כמו אמו. באמת מסיקה הגמ' בהא דעולא דפליגא ידידיה אדידיה, דאמר עולא אפי' שום קורבה אסורה משום לך לך אמרי נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב (והרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פכ"א ה"ו וה"ז פסק כלישנא בתרא דעולא דאפ' שום קורבה אסור). וגם מצינו (איכה רבה פ"א סמ"ו) בכך ובת של צדוק הכהן הגדול שנשקו, שהבת נשקה לבן על כתפו.

הנה במדרש (ב"ר פנ"ד ס"ב) נאמר על בני מזרח שאין נושקין אלא ביד, וכ"ה בגמרא (ברכות ח, ב) גבי המדיים. ופרש"י (ד"ה על גב היד): "על גב היד את יד חבירו הוא נושק ודרך חשיבות הוא זה מפני הרוק". ובבניהו מבאר שנשקו בגב היד לאפוקי בתוך היד שלא יתלכלך המנושק ברוקו של המנושק. וכתב מהרש"ל בחכמת שלמה שבא לאפוקי מנשיקת פה אל פה, וכ"כ המהרש"א. וביאר מהרש"א דנשיקת פה אל פה אינה ראויה אלא באיש ואשתו, לפי שזהו מקום צניעות, אבל באחרים פריצות היא. והיינו מה שנשק עולא אחותו בדדיה ולא בפיה, דבפיה יש בזה משום פריצות. וכן ציין הגר"ע בגליוני הש"ס (ברכות ח, ב) לדברי הרמב"ן (שבת יג, א), שעולא היה ראוי לנשק אחותו משום שלא היה כדרך הנושקין, וביאר הגר"ע ע"פ מהרש"ל משום שדרך הנושקין הוא פה אל פה.

ואולם הרמב"ן עצמו (בראשית כט, ט) הביא את דברי ראב"ע שמפרש שלשון נשיקה בלמ"ד אינו בפה אלא כגון על היד (ואפלט בדברי ראב"ע להלן בעזה"י), וא"כ נמצא שיש שני מיני נשיקה: אחד בפה ואחד בשאר חלקי הגוף. ובשלמא ללישנא קמא שנשק עולא בדדיה לא מצינו בראב"ע שזו דרך נשיקה, אבל ללישנא דנשיקה בידה הלא זו שפיר דרך נשיקה. ונראה לבאר דברי הרמב"ן שלא נקטה הגמ' שנשק עולא בדדיה או בידה, אלא כי ידיה או בי חדיה, ומזה דייק בתורת חיים (וכן משמע מכוונת חידושי הראב"ד על מסכת ע"ז יז, א) דלא נשקה בבשר ידיה ודדיה אלא על בגדיה כנגד הגני מקומות. וא"כ י"ל דזהו מש"כ הרמב"ן שהיה שלא כדרך הנושקין, ר"ל שדרך הנושקין לנשק על בשר המנושק, משא"כ עולא נשק בבגדיה אשר עליה.

בכתבי האר"י ז"ל²⁷ כתב: "ותנשק ידי אמך בכל ליל שבת". ומובא בפוסקים בסדר ליל שבת (מג"א או"ח ריש ס' רעד; מקור חיים או"ח ריש ס' רעא; באה"ט או"ח ס' רסב סק"ב). ויש אומרים שה"ה שיש לנשק יד אביו בלילי שבת²⁸. ובמקור חיים (שם) דימה עניין זה לנשיקת עולא לאחרתו בצאתו מביה"כ. בכף החיים (או"ח ס' רסב סק"ז) מפרש שהנשיקה הזאת היא מפני כבוד האם (ועיי"ש שביליל שבת יש לנשק ידי גדולי תורה), אבל לפי מהר"ש יפה לכאורה זו נשיקה של קורבה ולא משום כבוד.

רבי יוסף חיים (בן יהודע, ע"ז יז, א) כתב שנהגו בבאגדאד יצ"ו שבילילה שתצא הכלה לחופתה נושקין לה אביה ואמה ואחיה על בגדיה כנגד הדדים, לרמוז לה שאע"פ שיוצאת מביתם לשכון בבית בעלה עדיין היא שוכנת עמהם בקרב לבם. ודומה לזה מצאתי²⁹ בצוואת הרה"ג

פ"ו) הביא רא"י מהא דעולא נשק לאחרתה שמכאן חייב אדם בכבוד אחותו הגדולה כמו שחייב בכבוד אביו ואמו ואחיו הגדול ואכמ"ל. ואפשר שלא גרסין "מפני הכבוד" משום שאין זה אחד ממניי הנשיקות שאינן של תפלות שהזכיר המדרש אלא צ"ל שהיה מנשק לאחרתו בצאתו מביה"כ או משום נשיקה של קורבה (כמ"ש המהר"ש יפה) או משום נשיקת פרישות או משום נשיקת גדולה (שהאדם נתגדל בדרגות ע"י תפילה ות"ת שבביה"כ). ועי' מש"כ להלן.

27. ספר הכוונות הישן (ירושלים: חברת אהבת שלום, תשס"ד), עמ' קפט.

28. החיד"א (מורה באצבע ס' ד' אות קמב) פלא יועץ (ערך ברכות) ובן איש חי (שנה ב' פרשת ויצא).

29. אשר יצוה (ירושלים: חברת אהבת שלום, תשס"ד), עמ' עדר.

ישראל ליפשיץ זצ"ל (בעל תפארת ישראל על המשניות), שכתב לבניו ולבנותיו בזה"ל: "ולכן אם תהיו פנים אל פנים מיד קודם שתלכו כל אחד מחבירו תחבקו ותנשקו זא"ז, ואם בין אח לאחות ינשקו זל"ז על היר, וכן בכל פעם כשיבוא אחד ממכם עם חבירו יחדיו יהיו נפטרים זמ"ז בחיבוק ונישוק ואם באו ואחות בנשוק על היר"³⁰.

ד. נשיקת יעקב לרחל

כאמור למעלה, רבי תנחומא אמר שנשיקת יעקב לרחל לא היתה נשיקה של תפלות משום שהיתה נשיקה של קורבה. הלמוד בדרכם של חז"ל ידיק מדברי המדרשים, שתנא קמא אינו סובר שנשיקה של קורבה אינה נשיקה של תפלות, ורבי תנחומא הוא שחידש שגם נשיקה של קורבה איננה נשיקה של תפלות. ויל"ע במאי קמפליגי.

והנה כתב בעץ יוסף על ב"ר, שדעת ת"ק שנשיקת יעקב לרחל היתה נשיקה של פרקים. וצ"ב אמאי לא נחא ליה לרבי תנחומא לפרש כן. ולכאורה הדבר מובן היטב ע"פ מה שכתב מהר"ש יפה בזה, דלפי תנא קמא נשיקת יעקב לרחל היתה נשיקה של פרקים ואילו רבי תנחומא חולק וסובר דכיון דמתחילה לא ידעה לא הוי של פרקים כי אם של קורבה. וראה זה מצאתי כתוב בספר הכתב והקבלה (בראשית כט, יא) שהמחלוקת בין ת"ק לרבי תנחומא תלויה בסתירה הנ"ל בדעת עולא, דאם באמת נשק את אחותו היינו כרבי תנחומא, שנשיקה של קורבה אינה נשיקה של תפלות. אבל אי שום קורבה אסורה, גם נשיקה של קורבה הויה נשיקה של תפלות. ולפי השיטה הזאת צריך לפרש שמה שנשק יעקב לרחל לא היתה נשיקה ממשית אלא נתפרש על יחוד דעתם, כאמור במגילה (יג, ב) דמיד אמר לה שתינשא לו והיא הסכימה עמו.

והנה מצאתי בפירושי רבינו חיים פלטיאל עה"ת (בראשית כט, יא) שכתב בזה"ל: "וישק יעקב לרחל. תימה הוא שנשק אשה שלא ראה מימיו, ועוד שבכה ואין נשיקה ע"י בכיה. לכן י"ל שהוא כמו 'ואל אישך תשוקתך' (בראשית ג, טז). ועי"ל שהיה תאב ליקח אותה שראה שיהיה לה בנים שבחלקם יבנה בית המקדש". הרי הוא מפרש "וישק יעקב לרחל" מלשון תשוקה והשתוקקות, ולא מלשון נשיקה³¹. ועל פי דבריו יש לומר שבזה פליגי תנאי; ת"ק מפרש כדברי רבינו חיים פלטיאל שלא נשק יעקב לרחל אלא השתוקק אליה, משא"כ רבי תנחומא סובר כפשוטו של מקרא שבאמת נשק לה ולכן דרש שנשיקה של קורבה איננה נשיקה של תפלות.

יש שמביאים ראיה לדעת רבי תנחומא דנשיקת יעקב לרחל היתה נשיקה של קורבה, ממה שכתוב מיד אח"כ "ויבך". ובמדרש איתא שבכה על שחשדוהו שפורץ גדר בעריות משום שנשקה, שהרי מיד לאחר שבכה כתיב: "ויגד יעקב כי אחי אביה הוא" (בראשית כט, יב). רצונו, שהתנצל ואמר שנשק אותה מחמת קורבה ואין זו נשיקה של תפלות³².

איברא, יש לפקפק בראיה הזאת. דאף שכך מורה סדר הפסוקים, שתחילה נשק לה ואח"כ הגיד לה מה הוא לה, אבל באמת יש בזה שיטה אחרת בדברי הראשונים: בחזקוני שם הביא שני

30. יש גם נשיקה של חביבות וכמו שכתב הרמ"א במפה ובדרכי משה (או"ח ס' כד) שיש ענין לנשק את הציצית משום חביבות המצווה. וכן רבי אבא היה מנשק ארעא דישאל (כתובות קיב, א) ולכאורה זהו מה"ט. אך זה מצאנו רק בנשיקת חפץ ולא בנשיקת גברא, ודוק.

31. ודומה לזה מצינו בפרש"י בשם מנחם עה"פ "נשקו בר" (תהלים ב, יב) שהוא מלשון תשוקה. והרד"ק וראב"ע שם מפרשים ד"נשקו בר" הוא מלשון נשיקה ממש. וכנוצר לקמן רש"י במקו"א (בראשית מא, מ) פי' ש"נשקו בר" היינו מלשון מזונות.

32. תכלת מרדכי (בראשית כט, יא).

פירושים: "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" ואח"כ "וישק יעקב לרחל". דבר אחר, "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" כדי שלא תתגנה על אשר נשקה. עד כאן דבריו. ומשמע שלפי הפירוש הראשון הגיד לה מה הוא לה קודם שנשקה, ולפירוש השני הגיד לה אחר הנשיקה. וכן בתוספות השלם (בראשית כט, יב אות א) כתוב שכשרצה לנשקה הגיד לה מה הוא לה. ולפי השיטה הזאת אין ראייה מוכרעת שהיתה נשיקה של קורבה. ודוק.

וצריך עיון, שאם נאמר שרק לאחר שנשקה הסביר לה פרטי הקורבה ביניהם, אמאי קיבלה רחל את הנשיקה ממנו, הלא צנועה היתה ואין זו מדרכי הצנועות לקבל נשיקות מכל ברנש. כנראה זו קושיית הרמב"ן (בראשית כט, ט), שתירץ בשני אופנים: או שהיתה קטנה (אולי פירושו דמחמת קטנותה לא היתה ברת-דעת לסרב לנשיקה), או שלא נשקה בפיה אלא על ראשה או כתפה, כמש"כ ראב"ע דנשיקה בלמ"ד אינה בפה (ונשיקה כזאת אינה כ"כ מחוץ לגדר הצניעות). אי נמי י"ל כדברי הרד"ק (בראשית כט, א) שכתב על דרך הפשט שכיון שראתה שעשה כל המעשים בשבילה (כגון שגלל את האבן מעל פי הבאר וכדו'), קיבלה ממנו נשיקה כסמל להכרת הטוב.

ה. עוד סוגי נשיקות שאינם של תפלות

עתה נחזור לדברי מהר"ש יפה שהדגיש שמה שנקט המדרש שכל נשיקה חוץ מהני שלוש היא של תפלות, היינו דווקא באיש ואשה³³, אבל באיש ואיש או באשה ואשה אינו מוכרח שהיא רק לתפלות³⁴. ולפי זה הוא מפרש שמה שהביאו המדרשים ראייה ממשה ואהרן ומערפה ונעמי, אף שהם איש ואיש ואשה ואשה, אינן אלא דוגמאות בעלמא.

ונראה לי להביא עוד ראייה לדבר זה ממה שמצינו בתשובות רש"י (ס' רמ"ה) בשניים שנתקוטטו והכה איש את רעהו והלה קפץ ונשבע שלא ימחול את חבריו לעולם, שפסק רש"י שאסור לנשק את חברו, שאין לך מחילה גדולה מזו, דגבי אבשלום מצינו (שמואל ב יד, לג) שלא מחול דוד המלך בפירוש אלא נשקו והיא מחילתו. ודומה לזה כתב במדרש לקח טוב (בראשית מה, טו) עה"פ "וינשק יוסף לכל אחיו", שנשקם כדי לפייסם משום שראה שהיו מתביישים ממנו. ומזה מבואר שיש סוג נשיקה שהיא של פיוס או להראות מחילה, וזה לא הוזכר במדרשים הנ"ל. אלא על כרחך צ"ל שהמדרש לא מייירי אלא באיש ואשה, אבל בין שני אנשים יש עוד סוגי נשיקה ואינם של תפלות אלא לתועלויות אחרות.

וכן מצינו באיש ואיש נשיקה של כבוד והכנעה, וכמו שאמר רחמנא כשעלה יוסף להיות משנה לפרעה³⁵: "ועל פיך ישק כל עמי" (בראשית מא, מ)³⁶. וכן מצינו כשעלה רבי עקיבא לגדולה

33. הנה איתא בגמ' (סוטה יג, א; מגילה יד, א) "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו'" (שמות טו, כ) אחות אהרן ולא אחות משה אמר רב עמרם אמר רב ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל וכיון שנוולד משה נתמלא כל הבית כולה אור עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתך. ואפשר שזאת היתה נשיקה של גדלות כיון שכאן נתגלה לעמרם שבתו מרים השיגה דרגת הנבואה.

34. במדרש לקח טוב (בראשית כז, כו) כתב שנשיקת יעקב אבינו ליצחק אביו היתה נשיקה של גדולה. ובראשית דבריו כתב מהר"ש יפה שנשיקה הזאת צ"ל שהיתה או נשיקה של פרקים או נשיקה של פרישות משום שסבר יצחק שזמן מיתתו מקרבת לבוא כמש"כ רש"י (בראשית כז, ב). אכן לפי מסקנת דברי מהר"ש יפה כל זה אינו מוכרח שהרי באיש ואיש אינה נשיקה של תפלות אפי"א אם איננה מהסוגים שנוכרו במדרש.

35. בספר מעשי ה' (פרשת מקץ פרק לח) כתב שזו לשון נשיקה שהמנהג במלכים שכל שריו ועבדיו באים ונושקים ידו לכבוד המלכות ואין לאחד מן השרים רשות לישק ידו של מלך אם לא ברשות המשנה ולכן נאמר שע"פ וברשותו של יוסף יהיו נושקים כל עמו יד המלך.

שאשתו וחמיו נשקוהו ברגליו (כתובות סג, א). וכן מצינו שיהושפט המלך היה מנשק לתלמידי חכמים (כתובות קג, ב). וכאשר קיים רבי יהושע בן חנניה את גזירת רבן גמליאל הנשיא ובא במקלו ובמעויתיו ביום הכיפורים שחל להיות בחשבוננו, נשקו רבן גמליאל על ראשו (ר"ה ב, ט). ורבי יהושע בן חנניה עצמו נשק לתינוק שניצחו (עירובין נג, ב). ורב פפא נשק להונא בריה דר"נ כשאמר לו תירוך לשאלתו ולקחו לחתן (הוריות יב, ב). וכן כששמע רבי אבא בר כהנא דרוש נחמד מרבי לוי נשקו על ראשו (קהלת רבה פ"ו ס"ב). וכן לאחר שר"א היה יושב ודורש בא ריב"ז מאחוריו ונשקו על ראשו (פדר"א פ"ב). וכהנה וכהנה בהרבה מקומות בספרות חז"ל ובזוהר.

ו. נשיקה למת

כתב במדרש לקח טוב עה"פ "ויפל יוסף על פני אביו וישק לו" (בראשית נ, א) שזו נשיקה של פרידה. לכאורה כתב כן משום שקשיא היאך נשק יוסף לאביו, הלא אין זו אחד מסוגי הנשיקות שאינן של תפלות, ומשו"ה הדגיש שזאת היתה נשיקה של פרישות. וצריך עיון שלפי דברי המהר"ש יפה הנ"ל שנשיקת איש ואיש אינה של תפלות אין צורך להצדיק שנשיקת יוסף לעקב היתה נשיקה של פרישות, דבלא"ה אינה של תפלות.

והנה במדרש שכל טוב לרבינו מנחם ב"ר שלמה (שם) מביא את דברי הלקח טוב הנ"ל וכתב מכאן שמותר לאדם לנשק את המת עד שלא נקבר, וזו נשיקה של פירוד גמור. לא עוד אלא שגם מצינו במדרש בראשית רבתי המיוחס לרבינו משה הדרשן (עמ' 257) שכתב על זה הפסוק: "מלמד שצריך אדם לנשק את מתו על פרישתו". מבואר שלא רק מותר אלא חיוב יש, וכ"כ רבינו אברהם סבע בספרו צרור המור (בראשית כג, ג; נ, א) וכ"ה במדרש הגדול (שם). וכן מצאתי בפירוש רבינו אפרים עה"ת על הפסוק "ויקם אברהם מעל פני מתו" (בראשית כג, ג): "בונהג שבעולם אדם שמת לו מת נופל על פני המת ובוכה ומנשקו, וכן כתיב ביוסף: ויפול יוסף על פני אביו ויבך עליו וישק לו".

האמנם, מאידך גיסא נכתב בספר חסידים (ס' רלו): "ולאדם שמת לו בנו או בתו לא ינשק אותם ולא יניח אשתו לנשק אותם כי מקצרים ימי בניהם ובנותיהם". ועוד כתב שם (ס' תשמא): "כשנפרד מקרוביו אין לנשק להם". וז"ל צוואת רבינו יהודה החסיד (אות ד): "לא ינשק אחד מילדיו כשהוא מת כי לא ישרא לו אפילו אחד"³⁷. ומשמע שסובר רבינו יהודה החסיד שאין לנשק את המתים, ולא חיובא היא אלא איסורא איכא.

ואגב שעלה בידניו אמינא ביה מילתא, שיש לעיין לפי דעת רבינו יהודה החסיד שאסור לנשק את המת, למה באמת נשק יוסף את יעקב אבינו.

א. יש מתרצים שרק להורים אסור לנשק את בניהם שמתו ל"ע, אבל בנים מותרים לנשק להוריהם שמתו³⁸. ושו"מ עד המסייע לדבריהם בפירוש רבינו אפרים עה"ת³⁹ (בראשית נ, א): "קבלה בשם רבינו אלעזר ב"ר יהודה זצוק"ל דסכנה הוא לישק המת לפי שכשהוא מנשק המת

36. הגם שכבר פירש"י שם שזהו מלשון מזון (ועיי"ש בתוס' השלם אות ג שמפרש שזהו ענין נשיקה שכן דרך כל הארץ שנושקים למלך כשמקבלים אדנותו).

37. וכן הובא בפוסקים (חכמת אדם כלל קנ"ח, קיצור שו"ע ס' קצ"ז סעיף ז).

38. כ"ה בספר מעבר יבק, מאמר ב: שפת אמת, ריש פרק יא [מהדו' וילנא תר"כ עמ' 202; מהדו' ירושלים: חברת אהבת שלום, תשנ"ו, עמ' ריאן]. וכ"כ בפתחי תשובה (יו"ד ס' שצד סק"ב) דרך בבנו או בתו יש הקפדה אבל לא באביו ואמו.

39. נדפס לראשונה בבני ברק בשנת תשנ"ב ע"י המנוח יואל קלוגמאנן ז"ל. והחיד"א כבר העתיק הדברים האלה בספרו דבש לפי (מערכת נו"ן אות כד).

מחבבו ומוליכו לבית עולמו חוץ מאב ואם וכל אדם שנושק בנו אחר מותו בידוע שכל בניו ימותו לו בחייו".

ב. מהרש"ם בהגהותיו על צוואת ריה"ח כתב שמותר לנשק אדם גדול שמת, והביא ראיה מדאיתא בירושלמי (שבת פ"ב ה"ז) נסתלקה נשמתו של ר"א נכנס ר"י וחלץ תפיליו והיה מגפפו ומנשקו. ולפי"ד י"ל שמשו"ה נשק יוסף את יעקב, כיון שיעקב אבינו אדם גדול היה. והנה כתב בפירוש הרוקח עה"ת (בראשית פר' ויחי בלקט): "כל המנשק מתים מתים בניו אך יעקב לא מת שפתותיו דובבות". ולכאורה עניין שפתותיו דובבות נאמר בכל ת"ח וכדאיתא בש"ס (יבמות צז, א) דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר. וא"כ יש סעד לדעת מהרש"ם מדברי הרוקח, שלפיהם נמצא שמותר לנשק ת"ח שמת⁴⁰.

וראיתי שאחד ממפרשי צוואת רבי יהודה החסיד⁴¹ הביא את דברי מהר"ש יפה ודברי הר"ש אלקבץ הנ"ל והתעורר בקושיא מעניינת: בשלמא אי נימא כדברי מהר"ש יפה דעניין נשיקה של פרישות היא סמל, שאף אם המקום יפריד ביניהם בכל זה לא ימחו ידיעתו ואהבתו מזכרונו, א"כ מובן שגם במת שייך עניין נשיקה של פרישות. אך הקשה, דלפי טעמו של הר"ש אלקבץ דעניין כל הנשיקות הוא לדבק רוח ברוח, א"כ במה שייך עניין נשיקה למת, הלא מת אין בו רוח כלל.

ואני אומר שבאמת יש בזה מחלוקת. דאי נימא דאסור לנשק את המת זהו משום שעניין הנשיקה היא התדבקות רוח ברוח, ואם מתדבק למת הרי הוא מכניס עצמו לסכנה שהמת יקחנו עמו לעולם הנשמות ח"ו, וזהו כדעת רבינו יהודה החסיד שאוסר. אבל אי נימא דעניין הנשיקה של פרישות היא כדי לקבוע ידיעתו ואהבתו בזכרונו, א"כ אין איסור לנשק את המת, אלא אדרבה יש בזה סוד גדול שלא ישכח את אהובו, וזהו כדעת מדרש שכל טוב וצרור המור.

ובסוף דבריו כתב בספר הנ"ל שלמרות שמשמע מדברי צרור המור דכך נהגו לנשק את המת, אבל מ"מ רואים אנו היום שלא נוהגין כן, והוא הוסיף לומר דמשום "ובחוקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח, ג) נהגו איסור לנשק כל המתים, שכן נהגו אומות העולם לנשק המתים ומחמת מנהגם ביטלו החכמים מנהג זה מבית ישראל⁴². וראיתי שהראש"ל צ"ה הרב אליהו בקשי דורון שליט"א פוסק להלכה⁴³ שלמרות שאיסור זה נאמר לכאורה רק בנשיקה על פני המת מ"מ אף בנשיקה על

40. יש מקום להתגדר בזה מהי באמת כוונת הרוקח שהרי בתחילה כתב שיעקב לא מת ואז כתב שפתותיו דובבות. והנה באור החיים (בראשית נ, א) כיוון למקצת דברי הרוקח וז"ל: "וישק לו פירוש לו נשק אבל אין נכון לעשות כן למת אחר כי המת גרוש בטומאה וטומאתו בוקעת ועולה עד לרקיע ותפגם הנפש הנושקת אלא לו ליעקב כי חי הוא אלא דורמיטא קראתו כישן ונרדם". ולכאורה כוונת האוה"ח לומר דשאני יעקב אבינו שהרי נקטין (תענית ה, ב) יעקב אבינו לא מת. ולפי"ז בשאר ת"ח או אדם גדול אין לנשק אותם במיתתם. והנה מצאתי בספר ברכת שמואל (פרנקפורט ת"מ) פרשת וארא [[דף לג ע"א]] שכתב ע"ד הדרוש שמה שאנו מזכירים את האבות בתפילה "אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב" אין זה כדי לעורר זכותם שהרי ק"ל (שבת נה, ב) תמה זכות אבות אלא עושין כן כדי שיהיו שפתותיו דובבות בקבר לעורר ברית אבות. והוא מפרש עפ"ז שתפילת ערבית רשות היא שהרי כיון שיעקב אבינו לא מת אין אנו צריכים להזכיר שמו כדי שיהיה שפתותיו דובבות. עכ"ד. ולפי דבריו הוי תרתוי דסתרי לומר שפתותיו דובבות ויעקב אבינו לא מת וא"כ דברי הרוקח צ"ע. ואולי צ"ל שהרוקח לא ס"ל כזה אלא הוא סובר דכל ענין "יעקב אבינו לא מת" ר"ל ששפתותיו דובבות בקבר וא"כ ה"ה לשאר ת"ח, ודוק.

41. שבעים תמרים (ווארשא תר"ס), עמ' 37-39.

42. ע' בספר שמירת הגוף והנפש (ס' קצו) למו"ר הגר"י לרנר שליט"א שסידר את השיטות בזה יפה.

43. שו"ת בנין אב (ח"ד ס' סד).

ידו של המת ראוי להחמיר ולבטל המנהג במקומות שנהגו שהקרובים מנשקים יד המתים.

ז. מה בין לשון "וינשק" ללשון "וישק"

אמר רחמנא: "ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גושנה וירא אליו ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד" (בראשית מו, כט). ופירש"י (וכ"ה במדרש אגדה) שיעקב אבינו לא נשק את יוסף משום שהיה קורא קריאת שמע. וכ"ה בתשובות הגאונים (מהדור' מוסאפיה ס' מה): "תוב שמ"ק מהו שלא נשק לו ליוסף ואמר דהוה קא קרי יעקב אבינו ק"ש ולא פסק ליה". ובתוס' השלם (שם אות ג) נקט שחז"ל דרשו כן מדכתיב "לקראת ישראל", אל תקרי לקראת אלא "לקריאת ישראל" וזהו ק"ש.

אבל במסכת כלה רבתי (פרק ג⁴⁴) מפרש שיעקב אבינו לא נשק את יוסף מפני שהתחמם יוסף ע"י אשת פוטיפר, וגם יוסף רצה לנשק לאביו ולא שבקיה, ומשו"ה מצינו שלאחר שמת יעקב אבינו נשקו יוסף (כמו שפירשתי למעלה). וע"ז פריך במסכת כלה מדכתיב "וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו" (בראשית כט, יג) והרי הדברים ק"ו לכן שמנשק ע"ז ומנשק זונות כתיב ביה שנשק ליעקב, יוסף שלא עשה את כל זה לאו כל שכן? ומשני בזה"ל: "וירץ לכן לקראתו. בעא לנשוקיה ולא שבקיה חבקה הדר לנשוקי ואקיף ליה לסתות ליסתיה"⁴⁵. דיקא נמי דכתיב "וינשק" ולא כתיב "וישק" שמע מינה... ומה בין "וישק" ל"וינשק", וינשק בכל הגוף וישק בפה ומנא לן דהכי דכתיב "שפתים ישק משיב דברים נכוחים" (משלי כד, כו). עכ"ל. הרי מפרש שיש הבדל בין לשון "וישק" שהוא רק בפה ללשון "וינשק" שהוא בכל הגוף.

ולכאורה יש להעיר ע"ז מהא דאיתא במדרש (ב"ר פ"ע ס"ג) שלבן חיפש זהובים ומרגליות בפיו של יעקב ומשו"ה הראה עצמו כאילו בא לנשקו, וא"כ מבורר שרצה לכן לנשק את יעקב בפיו וא"כ למה כתוב "וינשק לו" שלפי מסכת כלה רבתי משמעותו שלא נשקו בפיו? ונראה לי שזהו גופא ביאור הדבר, דאי נימא שכל מטרת לבן היתה לחפש מטמונים בפיו של יעקב, אמאי כתוב "וינשק" שמשמע שנשקו בשאר מקומות שבגופו, אלא על כרחך צריך לומר שרצה לבן לחפש בפיו של יעקב ודימה עצמו כאילו בא לנשקו, ויעקב אבינו סירב לקבל נשיקה מלבן הרמאי ולכן הפך עליו את הלחי, ולבסוף לבן נשק בלחייו של יעקב ולא בפיו. ומשו"ה כתב לשון "וינשק", שמורה על נשיקה בשאר חלקי הגוף חוץ מפיו.

ובפירוש הרוקח שם כתב: "וינשק לו כמה נשוקין מרוב קורבה ואהבה". וצ"ל שהראה את עצמו כאילו היה מנשק כמה פעמים מרוב קורבה ואהבה כדי לחפש מטמונים שבפי יעקב. ושוב מפרש הרוקח שם בשער החילוק שלשון "וישק" היינו פעם אחת, "וינשק" היינו כמה פעמים, וכן ביוסף כתיב "וינשק לכל אחיו" (בראשית מח, טו). והנה לכאורה זהו דרכו של לבן לנשק כמה נישוקין, שגם מצינו שאמר לבן "ולא נטשתי לנשק לבני ולבנותי" (בראשית לא, כח), דלא אמר "לישק" אלא "לנשק". וכן מפרש הרוקח שם שר"ל נישוקין הרבה⁴⁶. וגם כתוב: "וישכם

44. בדפוס וילנא דף נג. ובמסכתות כלה מהדור' היגער (ניו יורק, תשצ"ו) עמ' 237.

45. בזהו (משפטים קכד, ב) כתב שבנשיקת עשו ליעקב לא התדבקו רוחותיהם זב"ז שרק מאן דמנשק בחיבות מתדבקין הרוחות זב"ז אבל עשו נשק בשנאה ומשמע מדברי הזהוה שבאמת נשק עשו ליעקב ודלא כדברי הכלה רבתי. וברבינו בחיי (בראשית לג, ד) כתב כע"ז שנשיקת עשו ליעקב לא היתה בכל לבו רק נשיקת אף.

46. אכן עיין בחזקוני (שם) שמפרש שאין זה מלשון נשיקה אלא סיפוק בגדים וכלים. וזה דומה למה שפרש"י עה"פ "ועל פיך ישק כל עמי" (בראשית מ, מ) ו"נשקו בר" (תהלים ב, יב) שזהו מלשון מזונות.

לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו" (בראשית לב, א), ולא כתוב "וישק". והנה להלן כתוב ביוסף: "וינשק לכל אחיו" (בראשית מה, טו), ופרש"י: "הוסיף בנשיקה, מנשק והולך, דיבייש"ר בלע"ז". ויש שכתבו שלא גרסין כן בדברי רש"י, משום שאין לו מובן⁴⁷. אבל לפי הנ"ל אתי שפיר. דרש"י מפרש על דרך הרוקח, שכיון שכתוב "וינשק" ולא "וישק" זה מורה על ריבוי הנשיקות (ואולי מפני שהיו כמה אחים, וכן יש לפרש בכמה דוגמאות של נשיקות לבן).

ח. דברי ראב"ע שנשיקה בלמ"ד אינה בפה

כתב ראב"ע על הכתוב: "ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא וישק⁴⁸ לי בני" (בראשית כז, כו), שנשיקה בלמ"ד היינו ביד או בכתף או בצואר, ובלי למ"ד בפה. וכן כתב ראב"ע עה"פ "ישקני" מנשיקות פיהו" (שיר השירים א, ב): כל נשיקה שהיא בלא למ"ד היא בפה כמו "וישקהו" ועם הלמ"ד ביד או בכתף או בלחי⁵⁰ על פי מנהג המדינות כמו "וישקה לי", "וישק לו", וכן "וישק יעקב לרחל". והכי נמי סובר רלב"ג שכתב על הפסוק "וישק המלך לאבשלום" (שמואל ב יד, לג) שלא נשקו בפיו ומשו"ה כתוב בלמ"ד. וכן כתוב "וישקו" (הושע יג, ב) על עגלים של ע"ז, ופרש"י רד"ק שהיו נושקים את העגלים על פיהם, ולכאורה דורש כן מודל כתוב בלמ"ד.

בפירוש אבי עזר על ראב"ע (בראשית כז, כו) כתב שדבריו אינם מצד דקדוק הלשון ולא מצד השכל ואולי קיבל כן מאבותיו. ושוב הקשה עליו מדברי המדרש לגבי לבן ויעקב שכתוב בהם "וינשק לו" (בראשית כט, יג) ודרשין במדרש שחפש זהובים ומרגליות בפיו של יעקב, ומזה מבואר שנשקו בפיו אף שכתוב בלמ"ד. ושו"מ שהרש"א וורטהיימר ז"ל (ביאור שמות הנדרפים סוף אות נ) העיר כך וכתב שאולי יש הבדל בין "וישק" ל"וינשק", ר"ל שדברי ראב"ע דכל הכתוב בלמ"ד איננה בפה נאמר רק אם גם לא כתוב בנו"ן, וצ"ע. וכתב הרה"ג מרדכי קורקוס זצ"ל (מגדולי מרוקו)⁵¹ שלא דק בזה הרב אבי עזר, שהרי השיג על ראב"ע מכח הדרש, וכידוע דרכו של ראב"ע לפעמים אינו עולה עם מדרשות חז"ל⁵².

47. כ"כ בספר שערי אהרן שם. וכן כתב לי הרב גור-אריה הרציג שליט"א שקטע זה לא מופיע בכת"י ישן נושן עתיק יומין שברשותו המכיל פירוש רש"י עה"ת. ויש דפוסים שגורסים כן ויש שאינם גורסים כן, עיי' בחומש שי למורא עם חלופי גרסאות.

48. בזה מבואר שמפרש ראב"ע לשון "וישקה" כלשון נשיקה. וכן עולה מדברי הרד"ק שם שכתב דמה שכתוב שיעקב ישק ליצחק אע"פ שבעלמא הגדול מנשק לקטן משום ששני הכא שיעחק הגדול סומא היה בלא ראות ולכן אמר שיעקב ינשק אותו והוא לא נשק ליעקב. וכן מוכח בפירוש הרוקח (בראשית מח, י) שכתב שתלה רחמנא פעולת הנשיקה ביעקב שזהו רמז שהוא ישק לנכדיו קודם שיברכם כמו שיעחק נשקו קודם שבירכו. האמנם דבר זה אינו מוסכם לכל שהרי בפירוש רבינו אפרים שם מפרש "וישקה" אינו מלשון של נשיקה אלא מלשון משקין (כגון להשקות) דלא מצינו לשון נשיקה בלי נו"ן אצ"כ יש דגש בתוך השי"ן להורות על העדר הנו"ן.

49. פרש"י (שם) "ישקני מנשיקות פיהו" בפייהם אמרו כן. ודבריו אומרים דרשוני. והנה ראיתי בספר משנת רבי אליעזר (פ' ויגש) להר"ר אליעזר טריילינגר ז"ל בשם רבו הר"ר העשיל מקראקא זצ"ל (וכן הובא בספר חנוכת התורה) שכתב לבאר פסוק זה שהפה של האחד אומר להפה של השני "ישקני מנשיקות פיהו" ר"ל שפיך ישק אותי (דהיינו פה הראשון). נמצא דגם רש"י מודה לפ' ראב"ע דכאן מיירי בנשיקת פה אל פה.

50. וצ"ע למה הזכיר ראב"ע בפירושו לשה"ש בלחי ובפירושו לפ' תולדות נקט צואר. וראיתי בספר גדולת מרדכי שכתב שבלשון ערבי נשיקה בפה או בלחי נקרא "באסו" ועל חיד נקרא "באסלו" וזה דומה לדברי ראב"ע שכתב שיש שינוי בין לשון נשיקה בפה לנשיקות אחרות. אכן צ"ע שבאמת ראב"ע כלל נשיקה בלחי עם שאר נשיקות ולא בנשיקת הפה.

51. בספרו גדולת מרדכי על ראב"ע שם.

52. כתב מהר"ם אלשיך עה"פ "וישק להם" (תורת משה בראשית מח, י) אצל יעקב אבינו ובני יוסף שמשום

הרש"א וורטהיימר שם הביא הפסוק "ותחזו יד ימין יואב בזקן עמשא לנשק לו" (שמואל ב כ, ט), וכתב לדון שמשם יש סמך לדברי כלה רבתי ולדברי ראב"ע: היות וכתוב לשון נשיקה בנו"ן ומיירי בזקנו של עמשא, זה מתאים עם דברי מסכת כלה רבתי דכל שהוא בנו"ן פירושו בשאר מקומות שבגוף ושלא בפה. ומאחר שכתוב בזה למ"ד, שלפי ראב"ע משמעותו ג"כ לנשיקה שלא בפה ומיירי בזקן, הרי זה מתאים עם דעת ראב"ע.

המורם מהם שיש שתי דרכים להבין החילוק בין הלשון "וישק" ללשון "וינשק": לפי מסכת כלה רבתי "וישק" מורה על נשיקה בפה, "וינשק" מורה על נשיקה בשאר מקומות שבגוף. לפי הרוקח (ואולי כן סובר רש"י) "וישק" מורה על נשיקה אחת, "וינשק" מורה על ריבוי הנשיקות. ולפי ראב"ע לכאורה אין חילוק בין לשון "וישק" ללשון "וינשק" במשמעות לאיזה מקום שבגוף נשק, אלא יש חילוק אם המנושק נזכר בלשון למ"ד או לא, שאם נזכר בלמ"ד משמע שלא מנושק בפיו ואם לא נזכר בלמ"ד משמע שמנושק בפיו.

שרצה להקריבם קרוב לעיניו כדי שיוכל להסתכל בעיניהם ובפרצופיהם לידע אם צדיקים הם אם לאו ולכן היה מנשק להם כדי לקרב פיו לפיו של כל אחד מהם. ומדוקדק שהוא לא סובר כדברי ראב"ע שהרי התם כתוב בלמ"ד והוא מפרש הנשיקה בדרך פה אל פה. וגם כתב האלשיך שיעקב אבינו נשק להם כדי ליתן להם מרוחו וכעין דברי האלשיך שהבאתי לעיל בענין נשיקה של גדולה.